

Miquel Strubell i Trueta (cur.)

La terminologia instrumentalitzada

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2015, p. 21-39

DOI: 10.2436/15.2503.02.42

Lexicografia unitarista espanyola: les esmenes en el DRAE 2014 contra el procés català¹

SILVIA SENZ BUENO

Lingüista, hispanista i editora

Resum

Lluny de cercar l'ideal de neutralitat, la tasca lexicogràfica de la Real Academia Española ha estat tradicionalment condicionada pel context històric i per la proximitat de l'acadèmia al sistema que, en cada moment, ha ostentat el poder. Seguint aquesta línia, l'avançament de la 23a edició del *Diccionario de la lengua española* (DRAE), que es publicarà l'octubre del 2014, incorpora canvis (esmenes, supressions i addicions) en un nombre significatiu de termes polítics i jurídics claus per a l'actual procés polític d'autodeterminació de Catalunya. Aquest article adapta la ponència presentada a la taula rodona «La terminologia instrumentalitzada. Quan els termes no són neutres ni innocents» (Barcelona, 8 de maig de 2014), i analitza breument el tractament lexicogràfic, el contingut ideològic, les raons estratègiques i la transcendència jurídica d'aquestes modificacions.

PARAULES CLAU: Real Academia Española, DRAE, 2014, terminologia, ideologia, autodeterminació, Catalunya.

Abstract: *Spanish unitarian lexicography: the amendments in the DRAE 2014 against the Catalan process*

Far from seeking the ideal of neutrality, the lexicographical task of the Spanish Royal Academy has been traditionally influenced by the Academy's historical context and its close relationship with the system that has been in power at any time. Continuing this pat-

1. Aquesta ponència resumeix i avança un treball en curs dut a terme per Silvia Senz i Montserrat Alberte que es publicarà en la *Revista de Llengua i Dret* un cop la versió en paper de la 23a edició del *Diccionario de la lengua española* hagi vist la llum, moment en el qual les esmenes fetes tindran rang d'oficialitat normativa.

tern, the preview of the 23rd edition of the *Diccionario de la lengua española* (SRA or DRAE), that will be officially published in October 2014, incorporates changes (amendments, removals, and additions) in a significant number of political and juridical terms that are key for the current political process of self-determination in Catalonia. This paper is an adaptation of the author's contribution to the round table on «The manipulation of terminology. When terms are neither neutral nor innocent» (Barcelona, 8 May 2014). And it briefly analyses the lexicographical treatment, the ideological content, the strategic reasons, and the legal importance of these modifications.

KEY WORDS: Spanish Royal Academy, DRAE, 2014, terminology, ideology, self-determination, Catalonia.

El 9 de gener del 2013, el diari *Vilaweb*² es va fer ressò de l'esmena realitzada en l'entrada **referéndum** de l'edició vigent (22a) del *Diccionario de la lengua española* de la Real Academia Española (DRAE), de cara a la publicació de la propera edició (23a) anunciada per a l'octubre del 2014, just un mes abans de la consulta d'autodeterminació de Catalunya, el caràcter referendari de la qual encara és un fet incert. El diari advertia que si bé la modificació podia semblar una simple coincidència, les fonts jurídiques consultades per *Vilaweb* advertien que 1) donat el valor jurídic consultiu del DRAE i 2) atesa la delimitació que feia l'esmena de l'àmbit que ocupa el referèndum com a forma de participació política directa dels ciutadans en els afers públics, l'esmena podia ser prou rellevant respecte al procés endegat per la societat i les majories parlamentàries catalanes.

Des del 2005, Montserrat Alberte i jo hem desenvolupat una feina constant d'estudi, seguiment i crítica de l'acció política, la ideologia i la producció normativa i lexicogràfica de la Real Academia Española (RAE) i de l'Asociación de Academias de la Lengua Española (ASALE), pals de paller de la política lingüística de l'espanyol i únics organismes oficials estandarditzadors de la llengua castellana al món, sense, val a dir, atribucions estatutàries que els permetin registrar i regular els tecnicismes que no siguin d'ús general. El 2011, aquesta tasca va culminar amb la publicació de l'obra crítica *El dardo en la Academia*, de la qual som editores i en què compartim autoria amb catorze lingüistes i hispanistes més d'arreu del món.

Com mostren les recerques de diversos autors d'*El dardo en la Academia* i de molts altres analistes,³ la tasca i el discurs lexicogràfics de l'acadèmia de la llengua

2. Cf. <http://www.vilaweb.cat/noticia/4072161/20130109/rae-canviara-significat-mot-referendum-vista-2014.html>.

3. De manera destacable, Esther Forgas Berdet, Susana Rodríguez Barcia, Ivo Buzek, Lois Carlos Pérez Castro i María Lozano Zahonero, entre d'altres.

espanyola han estat històricament amarats del pensament dels grups socials, polítics, culturals i avui dia també econòmics⁴ predominants a Espanya, que han estat tradicionalment representats entre els membres o els patrons de la institució. Particularment en el DRAE, la RAE ha registrat, projectat i consolidat, en l'imaginari comú dels hispanòfons i en la tradició lexicogràfica hispànica, tot un seguit de dominàncies discursives que reflecteixen un sistema de creences i d'estereotips qualificable de *classista*, *sexista*, *homòfob*, *racista*, *conservador*, *moralista*, *xovinista* i *nacionalcatòlic*; i, pel que fa a la conceptualització de la llengua espanyola, de *genealogista*, *unitarista*, *monocèntrica*, *colonialista*, *metropolitana* i *jerarquitzant*.

Amb relació als termes del camp polític, la RAE s'ha mostrat tradicionalment reticent a registrar-los o definir-los àmpliament en els seus diccionaris, tendència que s'ha anat modificant des dels primers diccionaris de l'actual etapa democràtica a Espanya. Tanmateix, la selecció i el tractament d'aquests tipus de termes sempre han estat molt condicionats pel context històric i per la proximitat de l'acadèmia al sistema que, en cada moment, ha ostentat el poder.

Un exemple paradigmàtic d'ambdues tendències (subjectivisme en la tasca lexicogràfica i naturalització de la ideologia present en el discurs lexicogràfic acadèmic, d'una banda, i dosificació i tractament oficialista de la terminologia política, de l'altra) el trobem en l'evolució del terme *ideologia*. Havent entrat en el suplement de la 6a edició (1822) del DRAE amb el sentit de 'doctrina filosòfica', i en la 1a edició (1927) del també acadèmic *Diccionario manual e ilustrado de la lengua española* (DMILE) com a «Conjunto de ideas que caracterizan a una escuela o autor», desapareix de tots els diccionaris acadèmics després del 1927, ja en plena dictadura de Primo de Rivera, i no torna a registrar-se fins a les primeres edicions democràtiques del DRAE i del DMILE, les del 1984, amb la definició encara vigent de «Conjunto de ideas fundamentales que caracteriza el pensamiento de una persona, colectividad o época, de un movimiento cultural, religioso o político, etc.», que, remarquem-ho, col·loca la ideologia política en darrer lloc.

La constatació d'aquests trets històrics en la lexicografia acadèmica ens va induir a pensar que, en aquest moment històric, l'esmena d'un terme en un camp lèxic especialitzat, susceptible d'acollir aquesta mena de biaixos, no devia ser casual ni tampoc un cas aïllat. Partint d'aquesta premissa, vam capbussar-nos en les 21.989 esmenes avançades per l'acadèmia en el seu portal des del març del 2012⁵ i

4. En aquest sentit, les esmenes en els camps lèxics de l'economia i les finances en termes com *dinero negro*, *estado de bienestar* o *riesgo*, entre d'altres, són també reflex dels temps i de la voluntat dels poders de configurar una realitat a la seva mida.

5. Cf. <http://www.rae.es/diccionario-de-la-lengua-espanola/hacia-la-23a-edicion/actualizaciones-y-consultas>.

vam poder constatar que, efectivament, hi havia tot un seguit de termes (entrades i subentrades) de l'àmbit jurídic i polític, bé esmenats, bé de nova incorporació en el DRAE, potencialment relacionats amb el moment polític actual: **administración, autodeterminación, autodeterminista, autogobierno, ciudadano, consulta popular, democracia** (i subentrada **democracia directa**), **estado** (i subentrades **E. asociado, E. autonómico, E. de derecho, E. federal, e. de alarma, e. de excepción, e. de guerra, e. de sitio**), **mayoría silenciosa, plebiscito, referéndum, soberanía, soberanía nacional** i **somatén**.

Cal remarcar que, juntament amb aquestes esmenes, vam trobar tot un seguit de canvis en termes que fan referència als conceptes de *nació*, de *pàtria*, de *patriotisme* i a la tipologia de nacionalismes: **argentinismo, argentinidad; bolivianismo, bolivianidad; chileno, chilenidad; colombiano, colombianidad; costarrriqueñismo, costarrriqueñidad; cubano, cubanidad; dominicano, dominicanidad; ecuatoriano, ecuatorianidad; españolismo, españolidad; filipinismo, filipinidad; guatemaltequismo, guatemalidad; hondureño, hondureñidad; mejicano, mejicanidad; mexicano, mexicanidad; nicaraguanismo, nicaraguanidad; panameño, panameñidad; paraguayismo, paraguayidad; peruano, peruanidad; puertorriqueño, puertorriqueñidad; salvadoreño, salvadoreñidad; uruguayismo, uruguayidad; venezolano, venezolalidad, aberzale/abertzale; antiespañol; antifrancés; antiamericano; antinorteamericano; antiespañolismo; antiamericanismo; antinorteamericanismo; antieuropeísmo; antiespañolismo; antiamericanismo; antinorteamericanismo; antieuropeísmo; antieuropeísta; antieuropeo; homogeneizador; nacionalismo**.⁶

Aquestes modificacions donen continuïtat a una línia, ja traçada en edicions precedents, d'exclusió de termes referents a diversos tipus de nacionalisme del DRAE i de naturalització o negació de nacionalismes o moviments nacionalistes específics per mitjà de les definicions. Un exemple d'això el tenim en la supressió de les accepcions amb contingut polític del terme **catalanismo** (vigent des de l'edició del 2001), i en la reformulació d'altres accepcions consistent a eliminar-ne els elements propis de la identitat catalana (entre els quals, la llengua):

6. Les esmenes que en un inici es van fer en el terme **nacionalidad**, per acomodar-lo a la Sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut d'autonomia de Catalunya, es van haver de revertir després de l'allau de queixes rebudes no solament de la majoria de partits nacionalistes i independentistes bascos i catalans, sinó fins i tot del Partit Popular de Catalunya.

DRAE 1992	DRAE 2001
<p>catalanismo. (De <i>catalán</i>.) m.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Afecto a Cataluña o a las características propias de Cataluña. 2. Movimiento que propugna el reconocimiento político de Cataluña y defiende sus valores históricos y culturales. 3. Expresión, vocablo o giro propio de la lengua catalana. 	<p>catalanismo. (De <i>catalán</i>.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. m. Locución, giro o modo de hablar propio de los catalanes. 2. m. Amor o apego a las cosas características o típicas de Cataluña.

Vegem aquesta mateixa pauta aplicada ara al terme **españolismo** (entre molts d'altres):

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>españolismo.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. m. Amor o apego a las cosas características o típicas de España. 2. m. hispanismo. 3. m. Carácter genuinamente español. 	<p>españolismo.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. m. Cualidad o condición de español. 2. m. hispanismo. 3. m. Amor o apego a lo español.

La primera accepció es reformula com a tercera, en què s'elimina l'al·lusió als fets diferencials d'Espanya. I s'afegeix una nova accepció (la primera) segons la qual l'espanyolisme equival, ras i curt, a ser espanyol, és a dir, natural d'Espanya o naturalitzat com a espanyol.

Explicitar el lligam d'aquestes esmenes amb les realitzades en els camps del dret i la política, però, excedeix l'espai de què disposem en aquesta taula rodona, però creiem que calia, si més no, deixar-ne constància.

Retornant al contingut i la forma de les modificacions en els termes jurídics i polítics esmentats, vam concloure que, si bé en certs aspectes responien —amb més o menys encert— a necessitats d'actualització o de millora del seu tractament lexicogràfic, fonamentalment s'havien fet per reflectir el moment de confrontació política que viuen, d'una banda, l'Estat i el Govern espanyol i, de l'altra, el poble català i el Govern de Catalunya, sovint obeint als tres objectius que enumerem a continuació:

1r) En certs casos, *adaptar les definicions a la legislació espanyola*, encara que tot sovint aquesta no concordi amb els marcs jurídics dels altres vint-i-un països amb acadèmia de la llengua espanyola, fet que ens inclina a pensar que no

han estat sotmeses al parer de les acadèmies associades a l'espanyola. Aquesta constatació és, a més, una nova dada per a rebatre l'afirmació que la nova política panhispànica es basa en principis d'igualtat entre totes les acadèmies del castellà, i suposa un greuge evident per als milions d'hispanoparlants a l'Amèrica Llatina, que de nou no trobaran representació en aquest diccionari.

2n) En el supòsit que en la nova edició que es publicarà per l'octubre d'enguany no s'hagin revertit cap d'aquestes esmenes, amb l'edició impresa esdevindran oficials i tindran capacitat per a *intervenir en el decurs legal del procés català* en virtut del paper consultiu que tant el director de l'acadèmia espanyola com la mateixa RAE i el DRAE tenen per als òrgans jurídics i polítics espanyols, com a resultat de:

- la pertinença, com a membre nat, del director de la RAE de torn al Consell d'Estat, òrgan suprem consultiu del Govern espanyol;
- l'ús que poden fer els tribunals de justícia del DRAE (tant dels termes d'ús general com dels d'ús específic) quan s'aplica el criteri d'interpretació literal que admet el Codi civil espanyol en l'article 3 per tal de dirimir el sentit propi de les paraules que componen les normes jurídiques, les fonts jurídiques (com, per exemple, la jurisprudència) i els principis generals del dret;
- la funció de la RAE com a assessora de diversos òrgans del Govern central (Ministeri de la Presidència i Secretaria d'Estat de Justícia), en qüestions de qualitat tècnica i lingüística de les normes que elabora el poder legislatiu espanyol.

3r) *Prestar un servei polític a l'Estat i als seus interessos econòmics, tot contribuint al blindatge de la unitat territorial d'Espanya*. Un servei que forma part del seu ADN i del qual depèn, a més, la pròpia continuïtat de la institució.

Des que Felip V la va acollir sota la seva protecció el 3 d'octubre del 1714 i li va conferir el rang de *reial*, la RAE ha estat, per mandat fundacional, un instrument en el procés d'unificació i homogeneïtzació endegat pel Borbó, al servei del projecte nacionalitzador espanyol i, per mandat estatutari, la defensora i garant de la unitat de l'element essencial de la nació espanyola i la pannació hispànica: la llengua castellana.

A més, la subsistència de la RAE, i en bona mesura també de l'ASALE, depèn del capital públic i també privat espanyol. Des del 1993, la RAE no només es finança per mitjà de l'erari públic i la venda de les seves obres; amb la creació de la Fundación pro RAE, rep cada any dotacions fixes de cadascuna de les comunitats autònomes de l'Estat i de benefactors privats, entre els quals trobem la major part de les empreses que integren l'IBEX 35. El president honorari de la Fundación pro RAE és el rei; l'oficial, el president del Banc d'Espanya. El mateix DRAE 2014 ha estat finançat per les fundacions Endesa, Iberdrola, Ramón Areces i per OHL.⁷

7. Cf. <http://www.rae.es/diccionario-de-la-lengua-espanola/sobre-la-22a-edicion-2001/novedades-de-la-edicion>.

Vegem a continuació quines són les esmenes que, al nostre parer, responen a aquestes finalitats:

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>administración. (Del lat. <i>administratio</i>, -ōnis).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. f. Acción y efecto de administrar. 2. f. Empleo de administrador. 3. f. Casa u oficina donde el administrador y sus dependientes ejercen su empleo. 4. f. En los Estados Unidos de América y otros países, equipo de gobierno que actúa bajo un presidente. <p>[...]</p> <p>Administración Pública.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. f. Organización ordenada a la gestión de los servicios y a la ejecución de las leyes en una esfera política determinada, con independencia del poder legislativo y el poder judicial. 2. f. Conjunto de organismos encargados de cumplir esta función. 	<p>administración. (Del lat. <i>administratio</i>, -ōnis).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. f. Acción y efecto de administrar. 2. f. Empleo de administrador. 3. f. Casa u oficina donde el administrador y sus dependientes ejercen su empleo. 4. f. Conjunto de los organismos de gobierno de una nación o de una entidad política inferior. <p>ORTOGR. Escr. con may. inicial. <i>Su lucha contra LA Administración. LA Administración autonómica.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 5. f. En los Estados Unidos de América y otros países, equipo de gobierno que actúa bajo un presidente. <p>[...]</p> <p>Administración Pública.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. f. Organización ordenada a la gestión de los servicios y a la ejecución de las leyes en una esfera política determinada, con independencia del poder legislativo y el poder judicial. 2. f. Conjunto de organismos encargados de cumplir esta función.

Aquesta esmena inclou com a novetat una quarta accepció per al terme **administración**, en bona mesura reiterativa respecte a la definició de la subentrada vigent **Administración Pública**. La reiteració, però, no és debades, perquè vincula *Administración* (amb inicial majúscula) amb *nació*, no amb *Estat*, però n'admet només nivells administratius inferiors, no equiparables ni superiors, la qual cosa exclouria de la definició els òrgans administratius de la Unió Europea, per exemple. De fet, el DRAE 2014 negligeix sovint l'existència de la UE i la pertinença d'Espanya a aquesta unitat politicoadministrativa superior.

DRAE 2001	DRAE 2014
autodeterminación. 1. f. Decisión de los pobladores de una unidad territorial acerca de su futuro estatuto político.	autodeterminación. 1. f. Decisión de los ciudadanos de un territorio determinado sobre su futuro estatuto político. 2. f. Capacidad de una persona para decidir por sí misma algo.

La primera acció de l'esmena deixa de parlar de *pobladores* per parlar de *ciudadans*.

Aquesta esmena està vinculada a una nova acció de l'entrada **ciudadano** i a la nova entrada **autodeterminista**:

DRAE 2001	DRAE 2014
ciudadano, na. 3. m. Habitante de las ciudades antiguas o de Estados modernos como sujeto de derechos políticos y que interviene, ejercitándolos, en el gobierno del país.	ciudadano, na. 3. m. y f. Persona considerada como miembro activo de un Estado, titular de derechos políticos y sometido a sus leyes.
autodeterminista. —	autodeterminista. 1. adj. Perteneciente o relativo a la autodeterminación (decisión de los ciudadanos sobre su futuro político). 2. adj. Que defiende la autodeterminación (decisión de los ciudadanos sobre su futuro político). Apl. a pers., u. t. c. s.

És a dir, que l'autodeterminació d'un territori determinat (que ja no ha de ser necessàriament una unitat territorial) és una decisió que no podrien prendre, simplement, els inscrit en padrons municipals.

DRAE 2001	DRAE 2014
autogobierno. —	autogobierno. 1. m. <i>Der.</i> Facultad concedida a una colectividad o a un territorio para administrarse por sí mismo. <i>Las provincias con entidad nacional histórica podrán acceder a su autogobierno.</i>

Aquesta entrada de nova incorporació té un interès especial perquè no parla del substantiu *autogovern* com a «facultat d'un territori de regir-se políticament», sinó només com a «concessió [no diu de qui] per a administrar-se per ell mateix», i exclou, per tant, la relació entre *autogovern* i *autonomia política*. L'entrada s'il·lustra amb un exemple que explicita que aquesta és la mena d'autogovern al qual poden accedir «las provincias con entidad nacional histórica». Aquesta definició del terme no entén, doncs, l'*autogovern* com una forma de *sobirania*, terme també esmenat:

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>soberanía. 2. f. Autoridad suprema del poder público. ~ nacional. 1. f. La que reside en el pueblo y se ejerce por medio de sus órganos constitucionales representativos.</p>	<p>soberanía. 2. f. Poder político supremo que corresponde a un Estado independiente.</p>

S'ha suprimit la subentrada **soberanía nacional**, present en el DRAE des que es va incorporar en l'edició de 1936 amb la definició: «La que, según algunas teorías de derecho político, corresponde al pueblo, de quien se supone emanan todos los poderes del Estado, aunque se ejerzan por representación», mantinguda fins i tot durant tot el període de dictadura franquista i esmenada en l'edició del 1984 amb el redactat de l'edició vigent (2001).

Ara, la sobirania és un poder polític suprem que correspon, només, als estats independents. La cessió de sobirania dels estats a entitats polítiques superiors que els integren, com ara la Unió Europea, queda exclosa del DRAE, un fet que es repetirà en les dues noves accepcions del mot **estado**, com veurem més endavant.

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>consulta. —</p>	<p>consulta. ~ popular. 1. f. <i>Der.</i> referéndum (procedimiento por el que las leyes se someten al voto popular).</p>

Consulta popular s'inclou com a subentrada nova, que remet a **referéndum**, i n'equipara doncs els continguts jurídics malgrat que la legislació i la jurisprudència

espanyola i catalana les diferencien. L'Estatut d'autonomia de Catalunya del 2006 diu, en el capítol II, article 29, paràgraf 6, que «Els ciutadans de Catalunya tenen dret a promoure la convocatòria de consultes populars per la Generalitat i els ajuntaments, en matèria de les competències respectives, en la forma i amb les condicions que les lleis estableixen». El Dictamen 1618/2010 del Consell d'Estat (del qual és membre nat el director de la RAE), relacionat amb la Llei de la Generalitat de Catalunya 4/2010, del 17 de març, de consultes populars per via de referèndum —en què justament es dirimia la interpretació jurídica del terme *referèndum* en la llei catalana i es reconeixien fonaments jurídics per interposar recurs d'inconstitucionalitat contra aquesta—, considerava, però, les consultes populars municipals una modalitat de consulta no referendària.⁸ Recordem, a més, que la llei de consultes populars s'està elaborant per poder fer una consulta sobre l'autodeterminació no referendària.

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>referéndum. (Del lat. <i>referendum</i>, gerundivo de <i>referre</i>).</p> <p>1. m. Procedimiento jurídico por el que se someten al voto popular leyes o actos administrativos cuya ratificación por el pueblo se propone.</p>	<p>referéndum. (Del lat. <i>referendum</i>, gerundivo de <i>referre</i>).</p> <p>1. m. Procedimiento por el que se someten al voto popular leyes o decisiones políticas con carácter decisorio o consultivo.</p>

Atès que, a l'Estat espanyol, els referèndums poden tenir caràcter decisor i o consultiu, s'acomoda la definició a la legislació espanyola, tot i que en els marcs jurídics de diversos països amb acadèmia de la llengua espanyola també existeixen els referèndums revocatoris.

El moment de la realització d'aquesta esmena el va situar l'acadèmic de la RAE Salvador Gutiérrez en una entrevista a la cadena COPE: va ser l'any 2010,⁹ justament coincidint amb l'esmentat Dictamen 1618/2010 del Consell d'Estat.

Una altra novetat del DRAE 2014 lligada a les dels termes **consulta** i **referèndum** és l'esmena d'una accepció del terme **plebiscito**:

8. Dictamen del Consell d'Estat núm. 1618/2010, del 16 de setembre de 2010. Cf. <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=CE-D-2010-1618>.

9. Cf. <http://www.cope.es/player-alternativo/id=2013011121410001&activo=10>. Encara que no podem precisar, dins de les cinc tandes d'esmenes en el DRAE, la data exacta de cadascuna d'elles, hem pogut si més no situar les dels termes **estado**, **soberanía** i **ciudadano** abans del 2009; sabem que la de **referèndum** és del 2010 i que les esmenes en **iniciativa popular**, **plebiscito** i **autogobierno** són posteriors al 2009, i, en el cas de **consulta popular**, posterior al 2009 i anterior a l'abril del 2011.

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>plebiscito. (Del lat. <i>plebiscitum</i>). 2. m. Consulta que los poderes públicos someten al voto popular directo para que apruebe o rechace una determinada propuesta sobre soberanía, ciudadanía, poderes excepcionales, etc.</p>	<p>plebiscito. (Del lat. <i>plebiscitum</i>). 2. m. Consulta que los poderes públicos someten al voto popular directo para que apruebe o rechace una determinada propuesta sobre una cuestión política o legal.</p>

Com és constatable, s'ha eliminat l'al·lusió explícita a la sobirania i als poders excepcionals com a qüestions que es poden consultar al poble per mitjà d'un plebiscit.

Altres esmenes parlen també del paper del poble en les decisions polítiques, com és el cas de la nova formulació de l'entrada **democràcia**, que modifica substancialment les dues accepcions de l'edició del 2001 (que passen a ser cinc) i inclou vuit subentrades noves: **democràcia burgesa**, **d. censitaria**, **d. cristiana**, **d. directa**, **d. liberal**, **d. orgànica**, **d. popular** i **d. representativa**, de les quals ens interessa particularment **democràcia directa**:

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>democràcia. (Del gr. δημοκρατία). 1. f. Doctrina política favorable a la intervenció del poble en el govern. 2. f. Predomini del poble en el govern polític de un Estat.</p>	<p>democràcia. (Del lat. tardí <i>democratia</i>, y este del gr. δημοκρατία). 1. f. Forma de govern en la que el poder polític es exercit per los ciutadans. 2. f. País que té esta forma de govern. 3. f. Doctrina política según la qual la sobirania reside en el poble, que ejerce el poder directament o per medio de representants. 4. f. Forma de societat que practica la igualtat de drets individuals, con independència de etnies, sexes, credos religiosos, etc. <i>Vivir en democracia</i>. U. t. en sent. fig. 5. f. Participació de todos los miembros de un grupo o de una asociación en la toma de decisiones. <i>En esta comunidad de vecinos hay democracia</i>. [...]</p>

DRAE 2001	DRAE 2014
	<p>~ directa. 1. f. democracia que se ejerce por el pueblo sin la mediación de representantes, a través de asambleas vecinales, referendos o iniciativas ciudadanas. [...]</p>

La nova formulació introdueix interpretacions noves i ampliades de la democràcia. En la propera edició, el poder polític democràtic l'exerceixen els ciutadans i no el poble (acc. 1). La tercera accepció de la propera edició (23a) relaciona el terme *democràcia* amb el de *sobirania popular* (tot i que aquest darrer no figura en el DRAE) puntualitzant que la sobirania recau en el poble, que ara pot exercir el poder polític directament o també per mitjà dels seus representants. En la nova subentrada **democracia directa** es precisa per quines vies pot participar directament el poble en les decisions polítiques: «asambleas vecinales, referendos o iniciativas ciudadanas», no pas mitjançant consultes que, recordem-ho, el DRAE 2014 equipara als referèndums. En cap moment, però, no es diu explícitament que la principal manera que té el poble d'exercir el poder en un sistema democràtic és el sufragi universal, és a dir, el dret a vot.

Una altra esmena que recull un terme significatiu en el procés català és l'addició de la subentrada **mayoría silenciosa**, en aquest cas amb una neutralitat remarcable palesa en l'ús de l'adverbi *supuestamente*:

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>mayoría. 1. f. Cualidad de mayor. 2. f. Edad que la ley fija para tener alguien pleno derecho de sí y de sus bienes. 3. f. Mayor número de votos conformes en una votación. <i>Manuel tuvo seis votos de mayoría.</i> 4. f. Parte mayor de las personas que componen una nación, ciudad o cuerpo. <i>Seguir la opinión de la mayoría.</i> 5. f. La mayor parte de un número o de una serie de cosas que se expresa.</p>	<p>mayoría. [Es repeteixen les accepcions i subentrades de l'edició del 2001 i s'afegeix:] ~ silenciosa. 1. f. En el debate político, mayoría que supuestamente compone la generalidad de los ciudadanos que no expresan públicamente su opinión.</p>

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>6. f. <i>Mar.</i> Oficina del mayor general. 7. f. <i>Mil.</i> Oficina del sargento mayor.</p> <p>~ absoluta. 1. f. La que consta de más de la mitad de los votos.</p> <p>~ de cantidad. 1. f. Aquella en que se computan los votos en razón del interés respectivo que representa cada votante, como en las juntas de acreedores.</p> <p>~ relativa. 1. f. La formada por el mayor número de votos, no con relación al total de estos, sino al número que obtiene cada una de las personas o cuestiones que se votan a la vez.</p>	

L'entrada del DRAE que ha sofert una quantitat més gran de modificacions relacionades amb el procés català és, però, **estado**. Vegem-ne, primer, les esmenes en les accepcions:

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). [...] 5. m. Conjunto de los órganos de gobierno de un país soberano. 6. m. En el régimen federal, porción de territorio cuyos habitantes se rigen por leyes propias, aunque estén sometidos en ciertos asuntos a las decisiones de un gobierno común.</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). [...] 5. m. País soberano, reconocido como tal en el orden internacional, asentado en un territorio determinado y dotado de órganos de gobierno propios. 6. m. Forma de organización política, dotada de poder soberano e independiente, que integra la población de un territorio. ORTOGR. Escr. con may. inicial. 7. m. Conjunto de los poderes y órganos de gobierno de un país soberano. ORTOGR. Escr. con may. inicial. 8. m. En ciertos países organizados como federación, cada uno de los territorios autónomos que la componen.</p>

S'han afegit dues accepcions a l'entrada i se n'han esmenat les dues darreres.

La cinquena accepció del DRAE 2001 esdevé la setena en l'edició del 2014 i se n'esmena la definició. Segons aquesta nova definició, l'estat, com a entitat política, deixa de ser un conjunt d'òrgans de govern (acc. 5 del DRAE 2001) per esdevenir també un conjunt de poders; val a dir que el mateix DRAE (2001 i 2014, s. v. **poder**²) defineix el *poder* com la «Suprema potestad rectora y coactiva del Estado». El que aquesta nova definició de **estado** pretén deixar clar és que, en un país sobirà, l'estat no només és l'ens que administra i governa, sinó que és el que mana.

La sisena accepció del DRAE 2001 esdevé la vuitena en l'edició del 2014 i se n'esmena la definició. Segons aquesta nova definició, els territoris del règim federal ja no estan regits per lleis pròpies, sinó que passen a ser simplement autònoms. Val a dir, però, que el DRAE, en l'edició del 2001 i en l'avançament de la del 2014, entén l'autonomia com a «Potestad que dentro de un Estado tienen municipios, provincias, regiones u otras entidades, para regirse mediante normas y órganos de gobierno propios».

En el DRAE 2014 s'afegeixen dues accepcions noves: la cinquena i la sisena. Totes dues defineixen l'Estat com un país delimitat per un territori i integrat pel conjunt de la seva població, sobirà, independent, amb capacitat d'autogovern i reconegut com a tal en l'ordre internacional. Aquesta definició nega el rang d'estat als països no reconeguts internacionalment i, de nou, com en l'entrada **soberania**, passa per damunt del fet que, en integracions com la Unió Europea, els estats membres cedeixen part de la sobirania a l'entitat superior.

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). ~ asociado. 1. m. El que, con autonomía, participa en las estructuras de gobierno de otro país. U. especialmente hablando del Estado Libre Asociado de Puerto Rico.</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). Estado asociado. 1. m. Estado que, con cierta autonomía, participa en las estructuras de gobierno de otro país. U. especialmente hablando del Estado Libre Asociado de Puerto Rico.</p>

Estado asociado es manté com a subentrada però amb el mot *Estado* amb inicial majúscula, atès que, des del 2005, amb la publicació del *Diccionario pan-hispánico de dudas*, en la norma ortogràfica de l'espanyol aquesta majúscula té un valor diacrític que distingeix els estats sobirans. Recordem que els plans Ibarretxe proposaven per al País Basc la condició d'estat associat a Espanya. Si bé la

sobirania de l'estat associat queda reconeguda per la majúscula, la nova definició atenua l'autonomia d'aquest tipus d'entitat política sobirana, un fet paradoxal. Des del 2001, el DRAE estableix una relació de sinonímia entre **autonomía** («Potestad que dentro de un Estado tienen municipios, provincias, regiones u otras entidades, para regirse mediante normas y órganos de gobierno propios») i **comunidad autónoma**, que defineix com a «Entidad territorial que, dentro del ordenamiento constitucional del Estado español, está dotada de autonomía legislativa y competencias ejecutivas, así como de la facultad de administrarse mediante sus propios representantes». D'aquesta manera, un estat associat acaba tenint menys capacitat d'autogovern que una autonomia espanyola, malgrat tenir més sobirania.

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). ~ federal. 1. m. El compuesto por estados particulares, cuyos poderes regionales gozan de autonomía e incluso de soberanía para su vida interior.</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>). Estado federal. 1. m. El compuesto por Estados particulares, cuyos poderes territoriales gozan de una autonomía sometida al orden constitucional.</p>

L'esmena en la subentrada **Estado federal** afecta dos aspectes: 1) l'ortografia i 2) la definició. D'una banda, s'aplica la majúscula, com és preceptiu per referir-se als estats sobirans, al terme *Estado federal*; de l'altra, també s'aplica la majúscula (i el seu conseqüent valor diacrític) dins la definició («El compuesto por Estados particulares»), de tal manera que els *estados* particulars que, federats, componen un estat federal, esdevenen *Estados*, és a dir, estats sobirans. Això, combinat amb la nova definició, fa que el sentit que el DRAE 2014 atribueix a *Estado federal* sigui en realitat el que correspondria a *Estado confederal*, terme que no figura en el DRAE vigent i que no està previst que s'incorpori en el proper. D'aquesta manera, el DRAE 2014 nega 1) la naturalesa política de tres països amb acadèmia de la llengua espanyola (els estats federals de l'Argentina, Veneçuela i Mèxic) i 2) l'existència d'estats federals. Aquestes esmenes contradiuen flagrantment la vuitena accepció del DRAE 2014 («En ciertos países organizados como federación, cada uno de los territorios autónomos que la componen»), la qual cosa ens fa pensar que la majúscula en l'*Estados* de la definició és una errada que potser trobarem esmenada en l'edició finalment publicada en paper. Al marge d'aquesta badada i de totes les seves conseqüències semàntiques, cal remarcar també que en l'esmena s'ha eliminat l'al·lusió a la sobirania de la qual gaudeixen

els estats d'una federació política, que queda limitada a una autonomia sotmesa a l'ordre constitucional.

Respecte als models d'estatalitat esmentats o esmenats en el DRAE, volem assenyalar també la inexcusable però alhora significativa absència d'un terme molt present en el debat polític espanyol dels darrers decennis: *Estado plurinacional*.

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>estado. —</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>).</p> <p>Estado autonómico. 1. m. Estado organizado territorialmente en comunidades autónomas. <i>España es un Estado autonómico según la Constitución de 1978.</i></p> <p>Estado de derecho. 1. m. Estado democrático en el que los poderes públicos íntegramente se someten a las leyes y reconocen las garantías constitucionales.</p>

Quant a **Estado autonómico** i **Estado de derecho**, són subentrades noves per a la propera edició del DRAE i entraran amb la majúscula preceptiva. El primer es defineix per l'organització territorial en comunitats autònomes, terme (**comunidad autónoma**) que en el DRAE només fa al·lusió al règim territorial de l'Estat espanyol («Entidad territorial que, dentro del ordenamiento constitucional del Estado español, está dotada de autonomía legislativa y competencias ejecutivas, así como de la facultad de administrarse mediante sus propios representantes»). Per recordar que les autonomies espanyoles formen part de l'ordenament constitucional, es reforça la definició amb un exemple que ho explicita.

L'estat de dret es defineix posant l'èmfasi en la subordinació dels poders públics a les lleis i el reconeixement de les garanties constitucionals. La insubordinació s'entén com un atemptat contra l'estat de dret, doncs. Vegem què passaria en cas d'insubordinació:

DRAE 2001	DRAE 2014
<p>estado. (Del lat. <i>status</i>).</p> <p>~ de alarma. 1. m. Situación oficialmente declarada de grave inquietud para el orden público, que implica la suspensión de garantías constitucionales.</p> <p>~ de excepción. 1. m. En ciertos países, situación semejante al estado de alarma.</p> <p>~ de guerra. 1. m. El de una población en tiempo de guerra, cuando la autoridad civil resigna sus funciones en la autoridad militar. 2. m. El que según ley se equipara al anterior por motivos de orden público, aun sin guerra exterior ni civil.</p> <p>~ de sitio. 1. m. estado de guerra.</p>	<p>estado. (Del lat. <i>status</i>).</p> <p>~ de alarma. 1. m. El que declara temporalmente un Gobierno en caso de alteración grave de la normalidad como consecuencia de catástrofes o calamidades públicas, y que habilita para adoptar medidas administrativas excepcionales.</p> <p>~ de excepción. 1. m. El que según la Constitución, generalmente con autorización del Parlamento, declara el Gobierno en el supuesto de perturbación grave del orden público o del funcionamiento de las instituciones democráticas, y que implica la suspensión de garantías constitucionales y el reforzamiento de la autoridad administrativa.</p> <p>~ de guerra. 1. m. estado de sitio. 2. m. estado de una población en tiempo de guerra, cuando la autoridad civil resigna sus funciones en la autoridad militar.</p> <p>~ de sitio. 1. m. Situación declarada por el Parlamento cuando se pueda producir un atentado contra la soberanía o independencia del Estado o contra su integridad.</p>

En la modificació de la definició de **estado de alarma**, s'adapta el contingut a la legislació espanyola pertinent (Llei orgànica 4/1981, de l'1 de juny, dels estats d'alarma, excepció i setge).¹⁰

L'esmena de **estado de excepció** respecte a l'edició vigent fa molt més explícit el contingut jurídic del terme, especificant-ne les causes i conseqüències. Però va un pas més enllà del que diu la legislació espanyola (Constitució i Llei orgànica

10. Cf. <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1981-12774>.

4/1981), segons la qual la suspensió de les garanties constitucionals no es deriva automàticament de la declaració de l'estat d'excepció; la Llei orgànica 4/1981 diu que *poden* ser suspeses i en l'article 55 de la Constitució s'especifica quins són els drets i llibertats que poden quedar suspesos.

El terme **estado de guerra** va entrar en el DRAE l'any 1925, després del cop d'estat de Primo de Rivera i durant el període dictatorial subsegüent. D'aleshores ençà, la primera accepció ha romàs pràcticament inalterada. En l'edició del 1936 es va incloure una segona accepció, que encara trobem en l'edició del 2001. La propera edició conserva, amb modificacions irrellevants, la primera accepció; però elimina la definició de la segona (que situava aquest estat especial en contextos no bèl·lics) i remet a **estado de sitio**, amb la qual cosa *estado de sitio* queda equiparat, com a sinònim, a *estado de guerra*.

Estado de sitio s'incorpora en el DRAE en l'edició del 1936, amb remissió a **estado de guerra**, i així es manté en les successives edicions fins a la vigent. En l'edició del 2014 té per primer cop definició pròpia, que s'acomoda a la legislació espanyola. Respecte a les condicions de declaració de l'estat de setge, la llei espanyola diu: «Cuando se produzca o amenace producirse una insurrección o acto de fuerza contra la soberanía o independencia de España, su integridad territorial o el ordenamiento constitucional, que no pueda resolverse por otros medios, el Gobierno, de conformidad con lo dispuesto en el apartado 4 del artículo 116 de la Constitución, podrá proponer al Congreso de los Diputados la declaración de estado de sitio». De nou, aquesta definició no té en consideració els marcs jurídics d'altres països amb acadèmia de la llengua espanyola. A l'Argentina, per exemple, és el president de la república qui està facultat per a declarar l'estat de setge davant d'amenaques exteriors, i el Congrés qui el pot declarar en casos de commoció interior. En canvi, en la llei espanyola és el Congrés dels Diputats (parlament espanyol) qui el declara sempre, en el cas d'amenaques tant efectives («se produzca») com imminents («amenace producirse»). En aquest sentit, la nova edició del DRAE fa un pas més enllà i diu que l'estat de setge és declarat pel parlament «cuando se pueda producir un atentado contra la soberanía o independencia del Estado o contra su integridad» (de l'ordenament constitucional no en diu res), deixant en mans de la percepció personal dels parlamentaris la determinació de si hi ha o no un atemptat potencial que els habiliti per a fer la declaració.

Finalment, vegem de quina manera el DRAE 2014 desposseeix Catalunya d'una de les seves institucions històriques de control de l'ordre públic i de defensa de l'enemic amb l'esmena a **somatén**:

<i>DRAE 2001</i>	<i>DRAE 2014</i>
<p>somatén. (Del cat. <i>sometent</i>).</p> <p>1. m. Cuerpo de gente armada, que no pertenece al Ejército, que se reúne a toque de campana para perseguir a los criminales o defenderse del enemigo. Es instituto propio de Cataluña.</p> <p>2. m. En Cataluña, rebato hecho al vecindario en un peligro.</p> <p>3. m. coloq. Bulla, alarma, alboroto.</p> <p>somatén.</p> <p>1. interj. U. como grito de guerra de las antiguas milicias de Cataluña.</p>	<p>somatén. (Del cat. <i>sometent</i>).</p> <p>1. m. Milicia ciudadana organizada para colaborar en la seguridad en los pueblos, generalmente en Cataluña.</p> <p>2. m. Miembro de esta milicia.</p> <p>3. m. En Cataluña, rebato hecho al vecindario en un peligro.</p> <p>4. m. coloq. Bulla, alarma, alboroto.</p> <p>somatén.</p> <p>1. interj. U. como grito de guerra de las antiguas milicias de Cataluña.</p>

Si fem cas del DRAE 2014, doncs, a Catalunya els sometents ja només podran convocar-se per actuar a un nivell municipal. Com les consultes populars.